

Työpaikan lait ja työsuhdeopas

2020

18., uudistettu painos

Copyright © 2019 Alma Talent Oy ja tekijä

ISBN 978-952-14-3912-4

ISBN 978-952-14-3913-1 (verkkokirja)

Taitto: Marja-Leena Saari

BALTO print

Liettua 2019

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

Sisällys

Lukijalle	11
Vuonna 2019 voimaan tulleita ja vuonna 2020 voimaan tulevia säädösmuutoksia	15
1. Työsuhteen ehtojen lähteet	17
1.1 Työsuhteen ehtojen määräytyminen	17
1.2 Lähteiden etusijajärjestys	17
1.3 Työnantajan tulkintaetuoikeus	18
2. Työnantajan työjohto-oikeus	18
2.1 Työsopimuksen sisältö ratkaisee työjohtovallan laajuuden	18
2.2 Millainen määräys on hyväksyttävä?	19
2.3 Työnantaja päättää, milloin määräys tulee voimaan	19
2.4 Yhteistoimintaneuvottelut	19
2.5 Työehtosopimuksen määräykset	20
3. Työntekijän ja työnantajan velvollisuudet	20
3.1 Työntekijän velvollisuudet	20
3.2 Työnantajan velvollisuudet	22
4. Työhönottotilanne	28
4.1 Syrjintäkielto ja tasapuolinen kohtelu	28
4.2 Yksityisyyden suoja	28
4.3 Testit	28
5. Työsopimuksen tekeminen	29
5.1 Työnantajan ja työntekijän välinen sopimussuhde	29
5.2 Työsopimuksen ehdot	29
6. Yksityisyyden suoja työpaikalla	33
6.1 Vain tarpeellisia henkilötietoja voidaan kerätä	33
6.2 Terveystiedot	34
6.3 Henkilöturvallisuusselvitys	35
6.4 Henkilöluottotiedot	35
6.5 Testaaminen	36
6.6 Tekninen valvonta	36

7.	Epätavalliset työsuhteet	37
7.1	Määräaikainen työsuhteet	37
7.2	Osa-aikatyö	38
7.3	Vuokratyö	39
7.4	Etätyö	41
8.	Perhevapaat	42
8.1	Äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa	42
8.2	Osittainen vanhempainvapaa	43
8.3	Hoitovapaa	43
8.4	Osittainen hoitovapaa	44
8.5	Lapsen sairastuminen (tilapäinen hoitovapaa)	44
8.6	Poissaolo pakottavista perhesyistä	45
8.7	Poissaolo perheenjäsenen hoitamiseksi	45
8.8	Oikeuksien käyttäminen	45
8.9	Palkan maksamisvelvollisuus	46
8.10	Perhevapaa ja vuosiloma	46
8.11	Oikeus palata aikaisempaan työhön	46
9.	Vuosiloma	47
9.1	Vuosilomalain keskeiset periaatteet ja käsitteet	47
9.2	Vuosiloman ansaitseminen	47
9.3	Lomaraha (lomaltapaluaraha) ja lomakorvaus	51
9.4	Säästövapaa	52
9.5	Vuosilomakirjanpito	52
10.	Työntekijän lomauttaminen	52
10.1	Väliaikainen toimenpide	52
10.2	Lomauttamisen perusteet	53
10.3	Työntekijöiden kuuleminen	53
10.4	Lomautusilmoitus ja todistus lomauttamisesta	53
10.5	Työhön paluu lomautuksen päätyttyä	54
10.6	Työntekijän irtisanomisoikeus lomautusaikana	54
10.7	Irtisanomisajan palkka	54
11.	Työsuhteen ehtojen yksipuolinen muuttaminen ja osa-aikaistaminen	55
11.1	Työsuhteen ehtojen muuttaminen	55
11.2	Osa-aikaistaminen	56
12.	Liikkeen luovutus	56
12.1	Liikkeen luovutuksen käsite	56
12.2	Irtisanomisoikeus liikkeen luovutuksen yhteydessä	56

13.	Työsuojelu	57
13.1	Turvallinen ja terveellinen työympäristö	57
13.2	Työsuojelu on yhteistoimintaa	57
13.3	Työtapaturmat ja ammattitaudit	57
13.4	Työtapaturmasta tai ammattitaudista tehtävä ilmoitus	58
13.5	Työpaikan ilmapiiiriongelmat	58
14.	Työaika	59
14.1	Työaikalaki on yleislaki	59
14.2	Työajaksi luettava aika	60
14.3	Säännöllinen työaika	61
14.4	Säännöllisen työajan ylittäminen	64
14.5	Yö-, vuoro- ja jaksotyö	66
14.6	Tauot, lepoajat ja sunnuntaityö	67
14.7	Työaika-asiakirjat	70
14.8	Työajan lyhennykset eli ns. pekkaset	71
14.9	Palkaton vapaa	71
14.10	Kanneaika	71
14.11	Nähtävänäpito ja valvonta	72
14.12	Rangaistussäännökset	72
15.	Työsopimuksen päättäminen	72
15.1	Päättämistavat	72
15.2	Työsopimuksen purkaminen	73
15.3	Määräaikainen työsopimus	74
15.4	Irtisanominen henkilöstä johtuvista syistä	75
15.5	Irtisanominen taloudellisista ja tuotannollisista syistä	77
15.6	Työnantajan konkurssi ja kuolema	81
15.7	Irtisanominen saneerausmenettelyn yhteydessä	81
15.8	Luottamusmiehen ja luottamusvaltuutetun sekä työsuojeluvaltuutetun työsopimuksen päättäminen	81
15.9	Yleiset irtisanomisajat	82
15.10	Työsopimuksen päättämismenettely	84
15.11	Työsopimuksen päättämiseen liittyvät toimenpiteet	84
15.12	Irtisanotun työntekijän takaisin ottaminen	86
15.13	Korvaus lainvastaisesta työsopimuksen päättämisestä	87
16.	Yhteistoiminta työpaikalla	88
16.1	Osapuolet	88
16.2	Mitä asioita käsitellään yhteistoimintamenettelyssä?	88
16.3	Neuvotteluajat	89
16.4	Vapautus työstä ja korvaukset	89
16.5	Seuraamukset	90

17.	Työeläke	90
17.1	Vanhuuseläke	90
17.2	Osittainen vanhuuseläke	91
17.3	Työeläkekuntoutus	91
17.4	Työkyvyttömyyseläke	91
17.5	Työraeläke	92
17.6	Lisäpäiväoikeus	92
18.	Oikeusturvakeinot	92
18.1	Erimielisyysneuvottelut	92
18.2	Riita-asioiden käsitteleminen käräjäoikeuksissa	93
18.3	Toimeentuloturva-asioiden muutoksenhakujärjestelmä	94
18.4	Työsuhdeongelmissa auttavia viranomaisia	94
	Lisätietoja	95
	Työsopimuslaki 26.1.2001/55	97
	L työntekijöiden lähettämisestä 17.6.2016/447	113
	Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325	121
	L maanpuolustusvelvollisuutta täyttävän työ- ja virkasuhteen jatkumisesta 8.5.2009/305	124
	Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 (5 luku)	125
	Opintovapaalaki 9.3.1979/273	128
	Vuorotteluvapaalaki 30.12.2002/1305	130
	Työaikalaki 5.7.2019/872	133
	Vuosilomalaki 18.3.2005/162	142
	Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738	149
	VNA työpaikkojen turvallisuus- ja terveysturvaksi 18.6.2003/577	159
	VNA räjähdyskelpoisten ilmaseosten työntekijöille aiheuttaman vaaran torjunnasta 18.6.2003/576	161
	VNA rakennustyön turvallisuudesta 26.3.2009/205	164
	VNA työntekijöiden suojelemisesta tärinästä aiheutuvilta vaaroilta 27.1.2005/48	180
	VNA työntekijöiden suojelemisesta melusta aiheutuvilta vaaroilta 26.1.2006/85	183
	VNA koneiden turvallisuudesta 12.6.2008/400	186
	SosTMA haitallisiksi tunnetuista pitoisuuksista 21.6.2018/538	214
	VNA työntekijöiden suojelemiseksi sähkömagneettisista kentistä aiheutuvilta vaaroilta 19.5.2016/388	214
	Merityösopimuslaki 17.6.2011/756	221
	L laivaväen lääkärintarkastuksista 17.12.2010/1171	239
	VNA laivaväen asuinympäristöstä aluksella 13.12.2012/825	241
	Merityöaikalaki 9.4.1976/296	246
	L työajasta kotimaanliikenteen aluksissa 26.3.1982/248	249

VNA valtion varoista korvattavista merimiesten matkakustannuksista 30.12.2013/1313	253
Merimiesten vuosilomalaki 1.6.1984/433	254
L nuorista työntekijöistä 19.11.1993/998	259
VNA nuorille työntekijöille erityisen haitallisista ja vaarallisista töistä 15.6.2006/475	261
SosTMA nuorille työntekijöille vaarallisten töiden esimerkkiluettelosta 25.4.2012/188	262
Työterveyshuoltolaki 21.12.2001/1383	263
L työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta 20.1.2006/44	268
L naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609	278
L yksityisyyden suojasta työelämässä 13.8.2004/759	284
Turvallisuusselvityslaki 19.9.2014/726	289
L tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 22.12.2006/1233	303
Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290	306
Työehtosopimuslaki 7.6.1946/436	335
L yhteistoiminnasta yrityksissä 30.3.2007/334	337
L yhteistoiminnasta suomalaisissa ja yhteisönlaajuisissa yritysyhmissä 30.3.2007/335	346
L yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa 30.12.2013/1233 ...	353
L työnantajan ja henkilöstön välisestä yhteistoiminnasta kunnissa 13.4.2007/449	360
L taloudellisesti tuetusta ammatillisen osaamisen kehittämistä 20.12.2013/1136	364
Henkilöstörahasolaki 5.11.2010/934	364
L henkilöstön edustuksesta yritysten hallinnossa 24.8.1990/725	373
L henkilöstöedustuksesta eurooppayhtiössä (SE) ja eurooppa- osuuskunnassa (SCE) 13.8.2004/758	375
Työtapaturma- ja ammattitautilaki 24.4.2015/459	382
VNA ammattitautiluettelosta 11.6.2015/769	423
VNA työtapaturma- ja ammattitautilaissa tarkoitettua haitta- luokituksesta 11.6.2015/768	426
L työnantajan sairausvakuutusmaksusta 9.9.2016/771	427
Liikesalaisuuslaki 10.8.2018/595	428
 Asiahakemisto	 433

Lukijalle

Tähän teokseen on koottu työelämän keskeisiä lakeja ja asetuksia. Teos sisältää lain mukaan työpaikalla nähtävillä pidettävät tärkeimmät lait ja asetukset. Säädösten lisäksi teos pitää sisällään tiiviin yleisesityksen työsuhteen keskeisistä asioista. Teos onkin tarkoitettu jokaisen työpaikan käsikirjaksi. Se on laadittu siten, että työntekijä, luottamushenkilö, työsuojeluhenkilöstöön kuuluva esimies tai työnantaja voi yksittäisessä ongelmatilanteessa saada vastauksen kysymykseensä ja huolehtia siitä, että työpaikan asiat tulevat hoidetuksi lain tarkoittamalla tavalla.

Työaikalaki uudistuu vuoden 2020 alusta. Uusi työaikalaki vastaa työmarkkinoilla ja työelämässä tapahtuneisiin muutoksiin, kuten ajasta ja paikasta riippumattoman työnteon yleistymiseen. Välineitä työpaikkakohtaisiin työaikatarkoituksiin ovat liukuva työaika, joustotyöaika ja työaika pankki.

Laki mahdollistaa uudesta joustotyöaikaa koskevasta järjestelystä sopimisen työpaikalla. Joustotyöaika voidaan ottaa käyttöön työnantajan ja työntekijän välisellä sopimuksella silloin, kun vähintään puolet työntekijän työajasta on sellaista, jonka sijoittelusta ja työntekopaikasta työntekijä voi itsenäisesti päättää. Joustotyöaika soveltuu erityisesti asiantuntijatehtäviin, joissa työajan sijoittelua tärkeämpää ovat työn tavoitteet ja kokonaisaikataulu.

Työaikalakiin lisätään työaika pankkia koskevat säännökset. Työaika pankkiin voidaan säästää työaika, ansaittuja vapaita tai vapaa-ajaksi muutettuja rahamääräisiä etuuksia. Työaika pankkia koskeva säännös lisää työntekijän mahdollisuuksia kerryttää pidempiaikaisia vapaita ja sovittaa yhteen työn ja yksityiselämän tarpeita.

Työntekijälle on tullut oikeus vuosilomaa täydentäviin lisävapaapäiviin siltä osin kuin työntekijän täydeltä lomanmääräytymisvuodelta ansaitsema vuosiloma alittaa 24 päivää sairaudesta tai lääkinnällisestä kuntoutuksesta johtuvan poissaolon vuoksi (VLL 7 a §). Muutoksia sovelletaan 1.4.2019 alkavan lomanmääräytymisvuoden lomaoikeuteen, mutta ne voivat kuitenkin tulla sovellettaviksi lomakorvauksen laskennassa jo vuonna 2019.

Työsopimuslaki on muuttunut 1.7.2019 siten, että pienen työnantajan olosuhteet on huomioitava henkilöperusteisen irtisanomisperusteen riittävyttä arvioitaessa. Työnantajan henkilöstömäärä on jatkossa huomioitava työntekijästä johtuvaa irtisanomista arvioitaessa. Työsopimuslain muutoksen yhteydessä lyhennettiin myös työttömyysturvan karenssiaikaa aiemmasta 90 päivästä 60 päivään tilanteissa, joissa työnantaja on päättänyt työsuhteen työntekijästä johtuvasta syystä.

Lapsesta yksin huolehtivan äidin vanhempainrahakautta on pidennetty 54 arkipäivällä. Sairausvakuutuslain muutos on tullut voimaan 1.4.2019 ja koskee niitä äitejä, joiden vanhempainpäiväraha-kaus on alkanut aikaisin-

taan 1.4.2019. Oikeus pidennykseen on vain, jos lapsen äidin lisäksi ei ole toista henkilöä, jolla on mahdollisuus isyysrahaan. Oikeus koskee myös yksin adoptoivia naisia. Monikkoperheen isän oikeus isyysvapaaseen ja isyysrahaan on parantunut 1.4.2019 jälkeen. Isyysrahaa maksetaan 18 arkipäivää kauemmin jokaisesta samanaikaisesti syntyneestä tai adoptoidusta lapsesta. Isyysrahapäivien enimmäismäärä on kuitenkin 105 arkipäivää.

Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen (HE 88/2019) laiksi syöpäsairauden vaaraa aiheuttaville aineille ja menetelmille ammatissaan altistuvien luettelosta ja rekisteristä. Esitysehdotus on pitkälti voimassa olevan sääntelyn mukainen. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki syöpäsairauden vaaraa aiheuttaville aineille ja menetelmille ammatissaan altistuvien luettelosta ja rekisteristä. Ehdotettava laki korvaisi nykyisen syöpäsairauden vaaraa aiheuttaville aineille ja menetelmille ammatissaan altistuvien rekisteristä annetun lain. Esityksessä työnantaja velvoitettaisiin pitämään luetteloa sellaisista työpaikalla käytetyistä aineista, seoksista ja työmenetelmistä, jotka aiheuttavat syöpää tai vaurioittavat perimää, sekä niistä työntekijöistä, jotka altistuvat näille tekijöille. Työnantajan pitämästä luettelosta ilmoitettaisiin edelleen ASA-rekisteriin altistuneiksi sellaiset työntekijät, joiden altistuminen on todettu biologisten altistumismittausten, työhygieenisten mittausten tai muilla työpaikoilla vastaavissa olosuhteissa tehtyjen selvitysten ja mittausten perusteella tai jotka ovat vuoden aikana altistuneet syöpäsairauden vaaraa aiheuttavalle tekijälle merkittävän osan työajastaan vähintään 20 työpäivänä.

Hallitus on esittänyt (HE 83/2019) työttömyysturvalakia muutettavaksi työurien pidentämiseksi siten, että lisäpäivärahaoikeuden alaikärajaa nostetaan vuonna 1961 ja sen jälkeen syntyneillä 61 vuodesta 62 vuoteen. Työttömyysturvan lisäpäivien rahoitusta ehdotetaan muutettavaksi siten, että työnantajien rahoitusvastuun päättymisikä nousisi lisäpäivien alaikärajan nostoa vastaavasti 63 vuodesta 64 vuoteen. Samalla työttömyysetuuden myöntämisen ja työttömyysvakuutusmaksuvelvollisuuden yläikärajaa ehdotetaan muutettavaksi vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneillä seuraamaan työntekijän eläkelain mukaista alimman vanhuuseläkeiän muutosta. Ehdotetuilla muutoksilla toteutetaan työmarkkinajärjestöjen vuonna 2014 tekemään eläkesopimukseen pohjautuvat työttömyysturvaa koskevat ehdotukset. Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2020.

Hallituksen esityksessä 86/2019 ehdotetaan muutettavaksi työaikalakia. Voimassa olevan oikeustilan pysyttäminen edellyttää uuteen, 1.1.2020 voimaan tulevaan työaikalakiin uutta säännöstä. Esityksen tavoitteena on turvata yötyötä tekevän työntekijän oikeus työnantajan järjestämään työmatkakuljetukseen tilanteessa, jossa työntekijän yövuoron alkaessa tai päättyessä hänen käytettävissään ei ole reitiltään ja aikataulultaan tyydyttävää julkista liikennettä eikä työntekijällä ole käytössään autoa tai siihen verrattavaa kulkuneuvoa työmatkan tekemiseen. Alakohtaisten tarpeiden huomioon ottaminen mahdollistettaisiin säätämällä valtakunnallisille

työnantaja- ja työntekijäliitoille mahdollisuus poiketa säännöksestä työehtosopimuksella. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2020.

Teoksen alkuosan yleisesityksen ajantasaisuuden on tarkistanut ja päivittänyt OTT, VT Kimmo Nieminen.

Lainsäädännön muutoksia on seurattu säädöskokoelmanumeroon 1075/2019 (julk. 20.11.2019) saakka.

Helsingissä marraskuun 26. päivänä 2019

Toimitus